

Právnická fakulta Masarykovy univerzity
Katedra teorie práva

Seminární práce

Politická a náboženská ideologie v právu (komunismus, nacismus,
náboženský fundamentalismus, apod.)

Konfucianismus v čínském právu

Zuzana Gregorová
2006/ 2007

Prohlašuji, že jsem seminární práci na téma: Politická a náboženská ideologie v právu (komunismus, nacismus, náboženský fundamentalismus, apod.) zpracovala sama a uvedla jsem všechny použité prameny.

Ve své seminární práci bych se ráda věnovala roli, kterou v čínském právu hrál filozofický směr konfucianství. Právo mělo v čínské společnosti odlišnou úlohu než v západní kultuře. Čínské právo upravovalo menší počet společenských vztahů, tato skutečnost tkví v jednom ze základních směrů staročínské filozofie, a to v konfucianství, jež do jisté míry odmítalo psané právo a prosazovalo spíše regulaci společenských vztahů pomocí morálky.

Konfuciovo učení tvořilo v uplynulých dvou tisíciletích hlavní proud čínské filozofie. A jeho vliv v Číně zůstává dodnes značný. Konfucianismus není náboženstvím, jedná se o etický kód, o způsob života zde na zemi. Tento mravní kód sestavil Kchung-fu-c' (551 – 479 př. n. l.), na Západě lépe známý jako Konfucius. Šíře myšlenek, které razil Konfucius, sahá daleko za horizont teorie politických a právních učeních. Konfucianství jako filozofický základ zasáhlo především morálku, etiku a ideologii.

Konfucius vycházel ze staročínských představ o přirozeném pořádku věcí, který se má odrážet ve společenských vztazích, učil, že nebe a země by byly v souladu, kdyby každý poslouchal ty nad ním a spravedlivě jednal s těmi, kdo jsou pod ním. Konfucius buduje, podobně jako tehdejší řečtí filozofové, svůj názor racionálně a neodvolává se na nadpřirozené příkazy. Na druhé straně ovšem racionalizuje staročínské představy a usiluje o přetváření lidského myšlení tak, aby lidé uznávali předepsané autority a aby bylo možné používat takových autorit k ovládnutí společnosti.

Ve svých názorech se Konfucius zaměřil mimo jiné na uspořádání vztahů mezi lidmi, neboť právě regulaci společenských vztahů je vždy nutné pokládat za prostředek řízení společnosti. V dokonalé hierarchické společnosti by synové měly poslouchat otce, ženy by měly poslouchat manžely, lid by měl poslouchat svého císaře a císař by měl poslouchat nebe. Jediný rovný vztah je mezi přáteli. Šťěstí společnosti může zaručit jediné to, je-li uznávána tato hierarchie. K těmto pěti vztahům Konfucius napsal: „Nechť je otec otcem, syn synem, panovník panovníkem a úředník úředníkem.“ Tento výrok měl charakter imperativu, aby v chaotickém světě znal každý své postavení ve společnosti a podle toho dodržoval své povinnosti a případně požíval svých práv.

Ideálem člověka podle konfucianismu byl „šlechtný muž“. Šlechtný muž musel mít dvě základní vlastnosti: lidskost a smysl pro povinnost. Konfuciovo chápání lidskosti bylo velmi široké a zahrnovalo mnohé kvality jako skromnost, spravedlnost, zdrženlivost, důstojnost, nezištnost, láska k lidem atd. Dosažení kategorie lidskosti bylo pro získání pověsti šlechtného muže nedostatečné. Každý, kdo měl být hoden takové pověsti, musel mít ještě smysl pro povinnost. Smysl pro povinnost vyplýval z vnitřního přesvědčení o tom, že je třeba postupovat určitým způsobem. Povinnost je morálním závazkem, který si mravní člověk bere

na sebe sám. Pocit povinnosti je určován zpravidla poznáním a vyššími principy mravními, nikoliv prospěchem. Ušlechtilý člověk uvažuje ve svém konání o povinnosti, nízký člověk o prospěchu. Požadovalo se, aby ti, kdo v morálním vztahu stáli výše, byli příkladem pro ostatní, aby měli k ostatním humánní vztah, aby se snažili výchovou přeměnit níže stojícího s cílem posílit jeho vnitřní kvality.

Obsah společenských vztahů byl podle Konfucia ovládán normami *li*. Každý byl povinen chovat se v souladu s *li*, aby jeho chování odpovídalo „příkazům nebes“, jež princip *li* odrážejí. Tradiční čínská právní doktrína neoddělovala právo od morálky, přesněji řečeno morální normu *li* považovala za zákon. Sankci Konfucius viděl především v morálním odsouzení. Pokud někdo porušil morální pravidlo, prohlásilo se o něm, že ztratil tvář. Ztráta tváře mohla být buď absolutní, tedy věčná, nebo relativní, dočasná. Pokud se dva lidé dostanou do sporu, mají ho podle norem *li* řešit pokojně, hledáním kompromisu mimosoudní cestou, poněvadž jen dosáhnutí takovéto dohody umožňuje vytvoření stavu, ve kterém ani jeden zúčastněný není ani vítězem ani poraženým. Je pravdou, že pokojné řešení sporů je možné pouze mezi lidmi připravenými přijat přirozené zákony a dobrovolně se jim podřizovat. Na ty, kteří nechtěli přirozené zákony dodržovat, je třeba použít náhradní systém regulace lidského chování, a to právo.

Díky koncepci přirozeného pořádku věcí a pěti vztahů nebyl vznik odpovědnosti vázán jen na rušitele morální povinnosti. Odpovědnost za porušení morálního pravidla, a tedy i za porušení „přirozeného pořádku věcí“, se přenášela i na subjekt stojící v hierarchii vztahů nad rušitelem. Tento „nadřazený subjekt“ podle konfuciánské odpovědnostní koncepce mohl nebo měl rušiteli v deliktním konání zabránit, protože byl ušlechtilejší a mravně vyspělejší.

Ve vztahu k čínskému právnímu myšlení je vhodné vyzvednout ještě jednu část Konfuciova učení, a sice učení o kultu předků. Synovská úcta byla základem pro dosažení lidskosti a každý byl zavázán být poslušným synem. Tato skutečnost měla samozřejmě další dopad v morálce, etice i filozofii. V právu se projevila při tvorbě zákonů a utváření obyčejů. Prameny práva byly dlouho uctívány všemi potomky těch, kdo je vytvořili, jako výraz uctívání předků a tím i přirozeného pořádku věcí.

Při budování svého učení o státu a právu vycházeli konfuciánští učenci z prvotních staročínských představ o přirozeném pořádku věcí a o tom, že přirozené právo je „vůle nebes“, neměnná a věčná. V tomto systému má výjimečné místo panovník, který je jako „syn nebes“ nadán přirozeným právem vydávat příkazy. Taková koncepce se v čínské teorii charakterizuje slovy „vláda se uskutečňuje lidmi“. Proti takové koncepci stálo učení, které vycházelo z pojetí „vláda se uskutečňuje právem“. Školu, která byla na takovém učení

založena, představují tzv. legisté. Základem legistické doktríny bylo prvenství psaného práva. Dodržování psaného práva mělo být vynucováno železnou disciplínou, ukládající těžké tresty i za malé přestupky. Cílem legistů bylo vytvořit despotickou státní organizaci, založenou na právem vymezené podřízenosti subjektů. Vládce se musí opírat o zákony a pomocí těchto zákonů řídit společnost. Konfuciánský lidumil mohl sice podle legistů být lidumilem, ale nemohl naučit ostatní, aby byli lidumily. Legistická doktrína průběžně sváděla urputný boj s konfuciánstvím a toto vzájemné soupeření obou klíčových čínských právních ideologií je kvalifikováno jako nejtrvalejší a nejvýznamnější rozpor v dějinách čínských politických a právních učení.

Klasické i tradiční čínské právo mělo povahu tzv. „smíšeného práva“, opíralo se totiž současně o psané právo, o právní obyčeje i o soudní precedenty.

Tradiční právo převzalo z doby klasické svůj myšlenkový základ, tedy konfuciánství. Nikoliv v podobě, ve které toto učení zformuloval Konfucius, nýbrž v podobě oficiální ideologie dynastie Chan. Dbalo se o důsledné memorování klasických konfuciánských knih a pouček a nedovolovalo se o problémech samostatně přemýšlet, přestože sám Konfucius vyzýval nejen ke studiu odkazu předků, ale také k samostatnému uvažování. Oficiální konfuciánství mělo sloužit jednoznačně jako důmyslný prostředek řízení čínské říše.

Význam psaného práva byl silně podtržen zásadou absolutní nedotknutelnosti starých právních norem. Úředník si musel osvojit přísný systém starších právních norem a ten musel bezvýhradně uplatňovat v praxi. Tento fenomén vysvětluje kontinuitu čínského právního systému až do doby, kdy byl nucen se podrobit západnímu právu, i jeho hluboké kořeny, ovlivňující dálněvýchodní právní myšlení dodnes.¹

Precedentní právo se vyskytovalo v trestním procesu. Precedenty z předchozích dob byly zapisovány pro následující generace.

Obyčejové právo tvořilo v systému smíšeného práva nejslabší prvek. Obyčeje se týkaly především rodinných a manželských vztahů. V čele rodiny stál muž – hlava rodiny. Bez jeho souhlasu se nemohli jednotliví členové rodiny osamostatnit a založit si vlastní rodinu, a to ani tehdy, když žili mimo společnou domácnost. Vdaná žena přecházela ze své rodiny do rodiny manžela, čímž se okruh osob tvořících rodinu výrazně rozvětvoval. Manželství uzavírali za děti jejich rodiče. Souhlas dětí s uzavřením manželství v rodičovském zastoupení se nevyžadoval. Do vlastnického práva zasahovaly obyčeje jen okrajově, protože vlastnictví bylo upraveno psaným právem správním.

¹Tomášek, Michal: Dějiny čínského práva. Praha: Academia, 2004, s. 127

V tradičním čínském právu nebyl znám pojem subjektivních práv, který byl natolik vlastní právu římskému. V absenci subjektivních práv v čínském klasickém právu a v jejich přítomnosti a jejich ochraně v právu římském spočívá největší rozdíl mezi „západním právem“ a právem čínským a od něho odvozenými právními systémy Dálného východu.

Koncem 19. století se reforma všech oblastí společenského života stala v Číně nezbytností. V moderním čínském právu bylo upuštěno od mnohých konfuciánských tradic, například zákon o manželství z roku 1950 zrušil konfuciánské patriarchální vztahy a zavedl rovnoprávné postavení muže a ženy v manželství a ochranu zákonných práv a zájmů manželů.² Avšak povědomí o konfuciánství a jeho morálním kodexu zůstává v čínské společnosti zakořeněno nadále.

PRAMENY

Drgonec, Ján: Právne kultúry Ázie a Afriky. Bratislav: Veda, 1991

Keene, M.: Světová náboženství. Přeložil Dušan Zbavitel. Praha: Knižní klub, 2003

Tomášek, Michal: Dějiny čínského práva. Praha: Academia, 2004

²Tomášek, Michal: Dějiny čínského práva. Praha: Academia, 2004, s. 276